

GROMON ANDRÁS

A MIATYÁNK

Abba

A Miatyánkról tíz előadás-sorozatot is lehetne tartani, és azzal sem merítenénk ki: Jézus egész tanítása, élete, személyisége, műve, sorsa sűrűsödik benne; benne van, hogyan gondolkodik Jézus Istenről, az emberről, arról, hogy viselkedik Isten és miképp kell viselkednie az embernek, hogyan gondolkodik Isten és ember kapcsolatáról; olyan mint egy kicsi mag, amelyben benne rejlik egy hatalmas fa. Ha egyszer valóban megértenénk, sosem mernénk többé eldarálni, s talán egy pillanatra az a bátorságunk is meginogna, hogy egyáltalán elmondjuk. – Amit a Miatyánk egészéről mondtam az imént, az érvényes az első szavára is: „Atyánk!” Megszólítással kezdődik a Miatyánk: „Atyánk”, „Atya”. Ez voltaképpen nem név (Isten valójában megnevezhetetlen...), hanem azt mondja el: kicsoda Isten, hogyan viszonyul hozzánk, hogyan viszonyulhatunk Hozzá. Mennyi téves és torz elképzelést zár ki ez a megszólítás! Magában foglalja, hogy Isten nem „Nyugdíjas Teremtő” (aki megalkotta, aztán magára hagyta a világot), nem „Fölséges Úr” (aki előtt meg kellene hunyáskodnunk, szolgálai csúszva-mászva), nem „Elképesztő Varázsló” (aki az ember kényét-kedvét kiszolgálja), nem „Legyőzhetetlen Hadvezér” (aki megvéd az ellenségeinktől és kiirtja őket), nem „Zord Rendőr” (aki folyton az ember sarkában jár), nem „Szigorú Bíró” (aki jegyzéket vezet jó és rossz tetteinkről, s aztán az emberi igazságosság szerint jutalmaz vagy büntet), de nem is „Elvont Eszme” (a világ törvényeinek összessége, akihez nem lehet emberi szót szólni). Nem. Hanem Atya, Atyánk. Ez a fordítás régies, hideg, távolságtartó, semmit sem ad vissza az arám eredetiből: ABBA; pontosabb lenne az „édesapa”, „kedves apa”, de ez sem az igazi; az Abba a családi nyelv kifejezése volt, az éppen csak beszélni tanuló gyerekek szólították így apjukat; azok, akik még csak egy-két szótagot tudnak kimondani; az „apa” héberül–arámul „ab”, az anya pedig „im”, s ebből lesz a beszélni kezdő gyerekek ajkán „ab-ba” és „im-ma”, magyarul: „pa-pa”, „ma-ma”. Jézus tehát úgy beszél Istennel, mint egy egészen kicsi gyerek az apjával–anyjával; ami nem azt jelenti, hogy gügyögve, hanem hogy olyan egyszerűen, olyan bensőségesen, olyan belső bizottsággal. És minket is erre biztat („Ti így imádkozzatok...”).

Az „ABBA” megszólítás Isten legfontosabb tulajdonságát árulja el; szó szerint: Isten olyan

hozzánk, emberekhez, mint egy igazi édesapa a kicsi gyerekéhez; értelme szerint: Isten olyan hozzánk, emberekhez, mint egy igazi édesanya a kicsi gyerekéhez; az Atya legfontosabb tulajdonsága ugyanis, hogy anyai (Lk 6,36: oiktirmon)! Mit jelent ez?

Amikor egy asszonyból anya lesz, hirtelen megváltozik a gondolkodásmódja és viselkedése. Eddig két csoportba osztotta az embereket: hasznosak (barátok) – ártalmasak (ellenségek), s ha másokért tett valamit, azért ellenszolgáltatást várt; mindez józan és igazságos dolognak tűnt számára. Most elkezd egy csöppnyi emberkéért (igaz, csak érte), aki eddig már sok fájdalmat okozott neki, és akiből még mindig nincs haszna, elkezd terheket és nélkülözéseket magára venni, teljesen ingyen, ami azt is jelenti, hogy fizetség nélkül, és azt is, hogy kockázattal, hiszen fáradozása talán hiábavaló lesz. Hát mitől hirtelen ezek a butaságok? Csak azért, mert ez a csöppnyi emberke az ő gyereke.

Az „ABBA” azt jelenti, hogy Isten ilyen anyaián viselkedik az emberrel, minden emberrel, mert mindenkit a gyermekének tekint; nemcsak a jókat, hanem a rosszakat is, nemcsak az okosokat, hanem a butákat is, nemcsak a művelteket, hanem a műveletleneket is, nemcsak a szépeket, hanem a csúnyákat is, nemcsak az egészségeseket, hanem a betegeket is, nemcsak a fehér bőrűeket, hanem színes bőrűeket is, nemcsak a hívőket, hanem a hitetleneket is... Teljesen ingyen szeret, és nincs más célja–vágya, mint hogy boldoggá tegye az embereket. Elvontabban: Isten feltétel nélkül – mindenkit szeret. Jézus erről számtalanszor és számtalan módon beszélt, és életpéldájával tanúskodott. Elmondta és élénk élte, hogy Isten tudja, mire van szükségünk, mielőtt kérnénk; hogy jobban gondoskodik rólunk, mint a mezei virágokról és az égi madarokról (nem az Ő hibája, ha hiányt szenvedünk); hogy minden szál hajunkat számon tartja (nem az Ő hibája, ha bántás ér minket); azt akarja, hogy az éhezők jóllakjanak, a szegények ruhához, lakáshoz jussanak, a betegek meggyógyuljanak, a rabok kiszabaduljanak (a börtönből, a hagyományok és a szenvedélyek fogságából), az üldözöttek biztonságba kerüljenek, a sírók nevéssenek, a magányosak társra találjanak, a tévelygők megtalálják az utat, a bűnösök megtérjenek...; felkelti a napot jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek; egyetlen kérés szóra minden „tartozásunkat” (vétünköt) elengedi, folytonosan várja haza a tékozló fiút, s ha megjön, örömlakomát rendez; olyan Ő, mint az irgalmas szamaritanus: bekötözi vérző ellenségét; tékozlóan szórja a jóságát (Mt 20,1-16); örök életet, örök boldogságot akar adni: legyőzi végül a szenvedést, a halált – feltámaszt.

Ha egyszer Isten ilyen hozzánk (kivétel nélkül mindenkihez), akkor milyenek kellene lennünk nekünk Hozzá? Milyenek kellene lennünk egymáshoz?

Szenteltessék meg a Te neved!

A Miatyánkban Jézus egész tanítása, élete, személyisége sűrűsödik össze; ugyanígy az ABBA megszólításban is; Abba, ez annyit jelent: Isten feltétel nélkül, mindenkit szeret – mint egy igazi édesanya (tehát nem majomszeretettel, nem kényeztetéssel, hanem segítően, szolgálón, önfeláldozóan); ez a Miatyánk „kulcsa”, ezért mindvégig szem előtt kell tartanunk, minden egyes kérés elé oda kell gondolnunk ezt a megszólítást, hogy megérthessük, jól érthessük azt a kérést.

„Abba, szenteltessék meg a Te neved!” Látszólag ez az első kérés a többi között, valójában nem szabad besorolni azok közé, mert ez nem egy a többi közül, hanem „megnyitó szerepe” van, az összes többit megelőzi és meghatározza, az egész Miatyánknak és minden egyes kérésnek ez a „lelke”. – Másrészt tulajdonképpen nem is kérés ez, hanem kívánság, óhaj, vágyakozás: „Bárcsak megszenteltetnék a Te neved, szent lenne a Te neved!”, sőt még pontosabban: rendkívül intenzív vágyakozást fejez ki (a görögben aoristos imperativus): „Feltétlenül kell, hogy megszenteltessék, hogy szent legyen a Te neved!” – Azt kell még előre bocsátanunk, hogy a név a zsidó gondolkodásban és nyelvben magát az illető személyt jelenti (és nem egyszerűen csupán a nevét). Tehát „Isten neve” annyi, mint „Isten”, s a „Szenteltessék meg a Te neved!” annyi, mint „Szenteltessék meg Te...!”

Mit jelent mármost ez a „megszentelni”? A héberben két, rokon értelmű kifejezés van rá: az egyik a „megdicsőíteni”, ami azt jelenti: valakit teljesen elismerni, valakinek a teljes, a legnagyobb tiszteletet megadni („belül” is = gondolatban, lélekben, „kifelé” is = szóval és viselkedéssel), valakinek a tiszteletét előmozdítani, terjeszteni; a másik a „nagygyá tenni”, ami itt azt jelenti: engedni, hogy Isten a maga egész nagyságában érvényre jusson, komolyan venni Őt, figyelembe venni Őt, mindenekelőtt engedni, hogy áthasson minket, előmozdítani, hogy áthasson mindenkit. – Az ismert szentírási mondattal így is kifejezhetnénk a „megszentelni” értelmét: „Szeretni Istent teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel, egész értelmünkkel és minden erőnkkel!”

Ez tehát Jézusnak a legfőbb vágya, kívánsága: bárcsak mindenki előtt nyilvánvaló lenne, hogy Isten szent, bárcsak mindenki megadná Neki az Őt megillető tiszteletet, elismerést, bárcsak mindenki komolyan venné Őt, Őt venné a legkomolyabban, bárcsak mindenki engedné, hogy Isten egészen

átjárja, áthassa őt, bárcsak mindenki elő akarná mozdítani Isten elismerését és tiszteletét. Sőt! „Feltétlenül kell, hogy így legyen!” Miért? Mert hiszen Isten, az Abba olyan nagyszerű, olyan csodálatos! Ezt mindenkinek át kellene élnie, el kellene ismernie, örülnie kellene ennek! – Akit úgy elbűvölt Isten (az anyai szerető édesapa), mint Jézust, az nem is tud másképp imádkozni. Jézus „bolondulásig szerelmes volt” az Atyába; ez és csak ez magyarázza ezt a vágyát: „Szenteltessék meg a Te neved”; ez magyarázza az egész Miatyánkot; ez magyarázza egész életét, ez magyarázza egész tanítását, ez magyarázza kemény, sokszor megdöbbentő, rettenetes erkölcsi követelményeit! Itt Jézus lelkének legmélyébe pillanthatunk be: Isten, Isten irántunk való szeretete, Isten szeretetének megismertetése és elismertetése, az Isten iránti viszonzó szeretet és ebből fakadóan az emberek egymás iránti szeretete: ez volt Jézus legfőbb és egyetlen kívánsága, vágya, célja, törekvése, ügye, erre a lapra tett föl mindent! És azt mondta: „Ti (is) így imádkozzatok: Abba, szenteltessék meg a Te neved”, ami annyit jelent: Nektek se legyen más kívánságotok, vágyatok, célotok, törekvésetek, ügyetek, mint Isten, Isten irántunk való szeretete, Isten szeretetének megismertetése és elismertetése, az Isten iránti viszonzó szeretet és ebből fakadóan az emberek egymás iránti szeretete! Ti is mindent erre a lapra tegyetek föl!

Ajjaj! Mert milyen messze vagyunk attól, hogy Isten neve, Isten, Isten ügye, az Isten- és emberszeretet legyen „szent” számunkra... Akkor döbbenünk rá erre, ha egyszer becsületesen végiggondoljuk, hogy mi az, ami számunkra ténylegesen „szent”. Például: a mi nevünk, a hírnevünk (hogy felszisszenünk, csak mondjanak rosszat rólunk...); a mi véleményünk, az „igazunk” (mi tévednénk?); a „hitünk” (mely egyedül üdvözítő...); a hagyományaink („mindig is így volt” – próbálja csak valaki fölforgatni...); egyéni szokásaink (milyen görcsösen ragaszkodunk hozzájuk, s emiatt mennyire nem tudunk alkalmazkodni másokhoz...); a kényelmünk (ételben, italban, ruhában, lakásban, időfelhasználásban; csak semmi megerőltető, csak semmi áldozat!); érvényesülésünk, gyerekeink-unokáink érvényesülése (állás, előrelépés, pozíció, „anyagi-erkölcsi megbecsülés”); a vágyaink-terveink (mennyire el tudunk keseredni, ha nem valósulnak meg); az akaratunk (hogy tudunk dühöngeni, ha mások kereszteznek)...

„Szenteltessék meg a Te neved!” – mondjuk a szánkkal. De jó lenne, ha az életben legalább egyszer, például ma!, megkérdeznénk magunktól: Mi az, ami számunkra tényleg „szent”? Mi a legfőbb vágyunk?

Jöjjön el a Te országod!

A soron következő kérdés az előzőt („Szenteltessék meg a Te neved!”) fejti ki, magyarázza: Isten neve, Isten akkor „szenteltetik meg”, kapja meg az Őt megillető elismerést, tiszteletet, Isten akkor jut érvényre, akkor hat át bennünket, ha eljön, értsd: megvalósul az Ő országa a Földön. (Meg kell jegyeznünk, hogy ez esetben is inkább vágyról, kívánságról, mint kérésről van szó: „Bárcsak eljönne, megvalósulna a Te országod! Hiszen Te olyan csodálatos vagy!...”)

De hát mi is az az „Isten országa”? Nem a „mennyország”, nem valami túlvilági dolog; a „mennyország” Isten országának a beteljesedése, megkoronázása lesz, de nem szabad azonosítani a kettőt. Nem egy lelkiállapot, egy „lelki valóság”, valami belső dolog, érzület, kegyelmi állapot vagy hasonló; talán ez az alapja, kiindulópontja, de a kettő nem azonosítható. Nem az „Isten Birodalma”, szembeállítva a „Sátán Birodalmával”, ahogyan Szent Ágoston elképzelte, azaz diadalmasan, mint a zsidók a messiási birodalmat. Nem is egyszerűen az egyház; az egyház szolgálhatja, előmozdíthatja az Isten Országát, éppen ez is a dolga, de a kettő nem azonos: Isten Országa több, nagyobb, mint az egyház (és sajnos úgy tűnik, a történelem során az egyház, s főleg a hierarchia inkább gátja volt az Isten országának, mint építője).

Mi hát akkor az „Isten országa”? Elvont meghatározás helyett azt mondanám: Isten országa az, amikor megvalósul az Isten és az embertársak iránti szeretet – úgy, ahogyan azt Jézus tanította, s nem csupán az emberek egyéni, hanem közösségi, társadalmi életében is, a gazdaságban, a kultúrában, a politikában is. Az így értett Isten országának megvalósulása volt Jézus legfőbb, egyetlen vágya, az így értett Isten országa volt igehirdetésének központja; erről mondta, hogy „elközelgett”, itt van egy karnyújtásnyira, „lépjünk be” – mert egyedül rajtunk fordul (Lk 17,21), hogy belépünk-e, hogy tagjai leszünk-e, hogy megvalósul-e az Isten országa, azaz a Szeretet országa.

Ez eddig szép és jó és vonzó. Csak hát mi is az a „szeretet”? Elvont meghatározás helyett körülírom. Tehát: akkor szeretünk, amikor

- túllépünk az igazságosságon; azon, hogy a jókhoz jók, a rosszakhoz rosszak, a közömbösekhez közömbösek vagyunk; hanem jók vagyunk akkor is, amikor nem kötelességünk, azokhoz is, akik nem érdemlik meg (ezt nevezhetjük irgalmasságnak);
- túllépünk a haszonelvű jócselekedeteken; azon, hogy érdekből, ellenszolgáltatásért tegyük a jót, akár emberektől, akár Istentől várva a fizetséget, akár e világon, akár a túlvilágon;

- megosztjuk kenyerünket és összes anyagi javainkat a rászorulókkal; nem elégszünk meg azzal, hogy nekünk van ételünk, ruhánk, lakásunk..., hanem nyugtalanok vagyunk mindaddig, amíg egyetlen nélkülöző is akad (jelenleg az emberiség kétharmada), és minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy ilyen ne legyen (vállalva a következményt, hogy magunk is szegények leszünk);

- a kicsiket szolgáljuk, a gyöngéket, az elnyomottakat, a betegeket, a társadalom peremén lévőket, a kitaszítottakat, a lenézetteket; és egyáltalán: semmilyen élethelyzetben nem uralkodunk, diktátoroskodunk (vállalva a következményt, hogy magunk is kicsik leszünk);

- megbocsátunk; hetvenszer hétszer is; akkor is, ha nincs értelme, ha a másik nem érdemli meg, ha visszaél vele; szelídek vagyunk, lemondunk az erőszakról; nem ütünk, nem ütünk vissza; nem fogunk fegyvert, akkor sem, ha megtámadnak minket, a családjunkat, az országunkat, akkor sem, ha megparancsolják; a békét szolgáljuk, békés eszközökkel – nem a konformizmus és megalkuvás látszatzabekéjét, hanem a szembenállók közti valódi megbékélést (vállalva a következményt, hogy magunk is kiszolgáltatottak, üldözöttek leszünk);

- hirdetjük az Isten országát; azaz a fentieket nemcsak tesszük, hanem másoknak is elmondjuk, tanúságot teszünk róla, megtanítunk rá másokat is, „apostolkodunk” (és azokkal, akik tanúságunkat elfogadják, testvéri közösséget alkotunk).

Azt látjuk tehát, hogy az Isten országa nem jámbor vallásoskodás; az Isten országa a valódi, a hétköznapi élet, az emberi kapcsolatok átalakulása, emberivé válása – Isten tervei szerint (ld. „Legyen meg a Te akaratod!”). Azt is látjuk: Micsoda megtérésen (metanoia – vö. Mk 1,15) kellene keresztülmennünk ahhoz, hogy őszintén imádkozhassuk ezt a mondatot: „Jöjjön el, valósuljon meg a Te országod!” Ez a kívánság olyan keresztényeket feltételez, akiknek az Isten országa, azaz a Szeretet országa az egyetlen vágyuk, céljuk, törekvésük, akik számára minden más másodlagossá vált, akik mindent ennek az egy célnak rendelnek alá.

Vajon hol vannak ma ilyen keresztények? (És voltak-e valaha is?) De ha úgy érezzük, nem imádkozhatjuk őszintén: „Jöjjön el a Te országod!”, akkor még mindig őszintén imádkozhatjuk:

„Bárcsak válnánk olyan emberekké, akik őszintén imádkozhatják: Abba, Atyánk, jöjjön el, valósuljon meg a Te országod, hiszen Te olyan nagyszerű, olyan csodálatos vagy!”

Legyen meg a Te akaratod!

Az előzőekben azt láttuk, hogy Jézus egyetlen vágya, kívánsága az volt, bárcsak megszenteltetnék Isten

neve, azaz bárcsak áthatna, átjárna minket és mindenkit Isten; ez akkor történnék meg, ha eljönne, megvalósulna az Ő országa, a Szeretet országa a Földön; ezért volt a második kívánsága: „Jöjjön el a Te országod!”; a mostani, a harmadik kívánság (íme, a népmesék „három kívánságának” jézusi változata...!) a másodikat (és azon keresztül az elsőt) fejtí ki, magyarázza: Isten országa akkor jön el a Földre, ha megvalósul az Ő akarata a Földön. Hogyan is kell tehát érteni ezt: „Legyen meg, történjék meg, valósuljon meg a Te akaratod!”? Mi is az Isten akarata?

Nézzük meg előbb, hogyan nem szabad értelmezni! Éppen úgy nem szabad, ahogyan megszoktuk, ahogyan a leggyakrabban értelmezzük: végzetimádó módon. Ez a jobbik esetben azt jelenti: „Tedd csak, amit akarsz, én hagyom!”, a rosszabbik esetben pedig: „Ha már nem lehet úgy, ahogy én akarom, úgyis megette a fene – hát akkor legyen meg a Te akaratod!” Például: „Azt szeretném, ha sikerülne a vizsgám; de ha Te másképp gondold, legyen úgy!” Vagy: „Azt szeretném, ha sikerülne megszerezni azt a bizonyos lakást (állást, telket...); de ha Te nem akarsz, legyen úgy!” Vagy: „Szeretnék betegségemből meggyógyulni; de ha Te az ellenkezőjét látod jobbnak, legyen meg a Te akaratod!”

Nem szabad így értelmeznünk a harmadik jézusi kívánságot, mert egyrészt ebben az esetben nyilvánvalóan az én akaratomon van a hangsúly, aztán ha nem valósulhat meg, hát beletörődöm „Isten akaratába”, másrészt úgy tűnnék, mintha Isten akarata mindig ellenünk dolgoznék, sőt Isten akarná mindazt a rosszat, ami a világban van, s a mi dolgunk az lenne, hogy elfogadjuk a kegyetlen végzetet (ezzel szemben Jézus arról tanúskodott, hogy Isten nem akarja sem a fizikai, sem az erkölcsi rosszat).

De hát akkor mit akar Isten, mi az Ő akarata? Mindenekelőtt azt kell tudnunk, hogy kicsit pontatlan a fordítás; a görög „akarati” (theléma) szó mögött két héber kifejezés húzódik meg: az egyik a hafés = örömet, kedvét leli valamiben, a másik a rasah = valamire vágyik, valamit kíván, valami után sóvárog, valamiről álmodik. Az tehát, hogy Isten „akarati” valamit, azt jelenti, hogy Isten vágyik valamire, szeretne valamit, „álmodik valamiről”, aminek megvalósulásában örömet lelné; fogalmazhatnánk így is: Istennek van valamilyen terve, szándéka az emberiséggel, és örülne, ha ez megvalósulna. Aki tehát azt imádkozza: „Legyen meg a Te akaratod!”, az mintegy azonosul Isten vágyával, és azt szeretné: „Bárcsak megvalósulna Isten terve, szándéka!”

Ezek után a kérdés így hangzik: Mi Istennek a terve, szándéka az emberiséggel? Egész egyszerűen az, hogy mindenki boldog legyen! Ne csak egyesek,

kevesek, hanem mindenki; ne csak a túlvilágon, hanem már itt; ne csak „lelkileg”, hanem egész testi valóságában is; ne csak magánéletében, hanem családi, közösségi, társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai életében is. – Istennek az a terve, szándéka, akarata, hogy az éhezők ételhez-italhoz, a szegények lakáshoz és ruhához jussanak, a betegek meggyógyuljanak, a börtönben levők, üldözöttek, elnyomottak szabadságot kapjanak, a szomorúak megvigasztalódjanak, az elhagyottakkal törődjék valaki, a magányosok társra, társakra, otthonra leljenek, a tanácstalanok eligazítást nyerjenek, a kétségbeesettek kapaszkodót találjanak, az eltévedtek jó útra találjanak és így tovább.

Ez eddig megintcsak szép és jó és vonzó. De hogyan valósul (valósuljon, valósulhat) meg Istennek ez a terve, szándéka, akarata az emberiséggel? Három elképzelés volt erről Jézus korában, és él azóta is, ma is: az apokaliptikusok csodára vártak („Isten majd véget vet a bűnös világnak, s aztán megvalósítja a Paradicsomot a Földön!”); a zelóták erőszakkal akarták véghez vinni (hasonlóan a politikusokhoz, akik azt hiszik – vagy csak azt hirdetik a saját pozíciójuk érdekében? –, hogy hatalomgyakorlással lehet igazságos és boldog társadalmat teremteni); a jámbor hívők imádkoztak érte (hogy csodával vagy csoda nélkül, de Isten oldja meg valahogy a dolgot.) Mindezekkel szemben Jézus azt tanította, hogy csak a mi közreműködésünkkel, csak általunk valósulhat meg (vö. Lk 17,21) Isten terve, akarata, álma az emberiséggel! Mert Isten ugyan abszolút módon szerető Atya (ABBA), de nem mindenható varázsló; Ő tiszteletben tartja összes teremtményeinek törvényszerűségeit, az ember szabadságát is, és nem nyúlkal bele a dolgok menetébe, hogy saját kezűleg akadályozza meg a rosszat vagy tegye meg a jót. Ezért aztán Isten terve, vágya csak úgy valósulhat meg, ha mi, emberek megtérünk (vö. Mk 1,15) és szeretjük egymást, azaz: megosztjuk javainkat a rászorulókkal, törődünk a bajba jutottakkal, lemondunk az erőszakról, megbocsátunk hetvenszer hétszer is...

Tehát végső soron az az Isten terve, vágya, akarata, álma, hogy az emberek szeressék egymást! S amikor keresztényként ezt imádkozzuk: „Legyen meg a Te akaratod!”, akkor az azt jelenti, hogy

- azonosulunk Isten szándékaival, vágyaival;
- megkeressük, hogy konkrétan, a mi életünkben, itt és most mit kíván tőlünk a szeretet;
- feltöltődünk Isten erejével, hogy amit tennivalónak ismertünk fel, azt meg is tudjuk tenni.

(folytatjuk)